

Tófalvi Zselyke

MOLDOVA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KAPCSOLATA¹

Az Európai Unió egyik fő céljaként hirdeti az államok közti béke megteremtését – ehhez viszont elengedhetetlen, hogy az Unió szomszédsága stabil, biztonságos, demokratikus és prosperáló térség legyen, hisz a stabil demokráciával és jól működő piacgazdasággal rendelkező szomszédok egyértelműen az Unió érdekeit szolgálják. Az Unióhoz legutóbb, 2004-ben és 2007-ben csatlakozott 12 ország esete is arra világít rá, hogy a fentebb megfogalmazottakat fenntartással kell kezelni, hiszen a hangzatos szövegek inkább az uniós politikai célokat szolgálják, és kevésbé tükrözik az egyes országok fejlettségi szintjét.

Jelenleg az EU bővítési politikája a Nyugat-Balkán országaira² és Törökországra vonatkozik. A nyugat-balkáni államok számára a 2003. októberi thesszalóniki Európai Tanács ülésén ígérték egy új, „európai perspektívát”. Az akkori EU-állam- és kormányfők hivatalosan is kijelentették, hogy a megfelelő feltételek teljesítése esetén a térség országai az Európai Unió tagállamai lehetnek, de az azóta eltelt időszak fejleményei azt mutatják, hogy a konkrét tagság helyett inkább az „európai perspektíva” marad nyitva előttük. A jelenlegi bővítési politikában – éppúgy, mint a közép-kelet-európai országok esetében – a tagság lehetőségének ígéréssel próbál az Unió hatást elérni a célországokban. Meg kell azonban említeni, hogy csatlakozási igényeit többször is hangoztatta az EU felé az Unió több keleti szomszédja, beleértve Ukrajnát, Grúziát és Moldovát. Ezen országok azonban a tagsági feltételektől igen távol állnak, a kapcsolatok intézményes keretei velük egyelőre az EU szomszédságpolitikájában valósulnak meg. A szomszédságpolitika keleti dimenziója Ukrajnát, Belorussziát és Moldovát, valamint három dél-kaukázusi országot (Azerbajdzsánt, Grúziát és Örményországot) foglalja magába.

Az EU a vele szomszédos országoknak az uniós tagság perspektíváját ajánlja fel közéleti szinten; az Unióval szomszédos térség stabilitásához pedig nagymértékben hoz-

zájárul azzal, hogy az Unió segít a konfliktusok megoldásában, megerősítve a közös kül- és biztonságpolitikai (CFSP) programját ebben a régióban.

Az EU-val szomszédos régióhoz tartozó, a csatlakozás esélyével nem rendelkező, ugyanakkor stratégailag fontos országokkal való kapcsolatok alakítására 2003-ban elindított *Európai Szomszédosságpolitika*³ (*European Neighbourhood Policy*), az ENP célja, hogy az EU-t stabil és gazdaságilag jól teljesítő országok vegyék körül, ahol az emberi jogok védelme és a jogállamiság feltételei, a piacgazdaság és a fenntartható fejlődés érvényesülnek. A politika megvalósítása az EU által pénzügyileg támogatott gazdasági és politikai reformok végrehajtására, a piacok megnyitására irányul. A szomszédosságpolitika tervei közt szerepel a biztonságos határok és a hatékony határellenőrzés megteremtése és a közösségi programokhoz történő hozzáférés is. E programok megvalósításának mozgatórugóját azok az akciótervek képezik, amelyeket az EU készít el minden egyes érintett országgal külön-külön.

Az Európai Unió és az európai szomszédosságpolitikai program végrehajtása, annak hatékonysága jól nyomon követhető az EU és a Moldovai Köztársaság kapcsolatainak elemzése során, amely jelen tanulmány tárgyát is képezi. A tanulmány bemutatja a kétoldalú kapcsolatok fejlődését a független Moldovai Köztársaság kikiáltásától kezdve napjainkig.

A független Moldova története a legellentmondásosabb azon európai országok közül, amelyek a Szovjetunió felbomlásával jöttek létre. Már a függetlenné válás után konfliktus tört ki a Dnyeszter-melléken (Transnistria) a Moldovai Köztársaság függetlenségének hívei és a Szovjetunió agresszív támogatói közt. 1991-ben a Dnyeszter-mellék elszakadt Moldovától és orosz támogatással kikiáltották a Dnyeszter-melléki Moldovai Köztársaságot,⁴ amit a nemzetközi közösség nem ismert el. A konfliktus tovább éleződött a két fél között, majd az 1992. április–június között zajló rövid de véres polgárháborúnak a térségben állomásozó orosz (volt szovjet) 14. hadseregnek a szakadárak oldalán történt beavatkozása vetett véget. 1992 júliusában a fegyverszüneti egyezmény aláírását követően Oroszország egy moszkvai irányított békefenntartó erőt létesített, és a Dnyeszter-melléken azóta is orosz csapatok állomásoznak.

A válság rendezésére egy ötoldalú konszenzusos döntést előirányzó konzultációs tárgyalási folyamatot vezettek be Moldova, Dnyeszter-mellék, Oroszország, Ukrajna és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) részvételével, amelyhez később az EU és az Egyesült Államok megfigyelőként csatlakoztak. A szakadár terület vezetői a konszenzusos döntéshozatal révén minden válságmegoldási kísérletet blokkolni tudnak. Céljuk a helyzet prolongálása, ez az őket támogató oroszok számára is kényelmes megoldás.⁵ A Dnyeszter-melléken a konfliktus nem valószínű, hogy eljutna a végére; ezt a helyzetet azért tudják fenntartani, mert a szakadár térség elitje hasznot húz a *status quo*-ból.⁶ A Moldovai Köztársaság a helyzet rendezését szeretné, egy olyan megállapodást, ami mindenki számára elfogadható. 2008 áprilisában, több mint hét év után először ült le tárgyalóasztalhoz Vladimir Vo-

ronyin moldovai és Igor Smirnov, dnyeszter-melléki elnök. A felek megegyeztek abban, hogy az elkövetkezőkben rendszeresen folytatják a tárgyalásokat, hisz a cél, hogy létrejöjjön a két ország közti megállapodás „a jó szomszédi kapcsolatokról” érdekében. Ugyanakkor a tárgyalási folyamat jövőjét illetően, mindkét elnök óvatos optimizmusról beszélt. 2008 júliusában „3+2” típusú – EBESZ, Oroszország, Ukrajna mint közvetítők, illetve az EU és az Egyesült Államok mint megfigyelők – informális találkozón vettek részt külön Vladimir Voronyin moldovai elnökkel és külön Aleksandr Koroljovval, a szeparatisták elnök-helyettesével. A Dnyeszter-mellék *de facto* elnöke, Igor Szmirnov demonstratívan nem vett részt ezeken a tárgyalásokon. A 2008 szeptemberére tervezett Voronyin–Smirnov találkozó viszont végül elmaradt, arra való hivatkozással, hogy a felek nem tudnak megegyezni a helyszínen. Ezen a találkozón készítették volna elő a 2008 novemberére tervezett háromoldalú tárgyalást, amelyen a két ország képviselői mellett feltételezések szerint részt vehetett volna Dmitrij Medvegyev, Oroszország elnöke is. A szeptemberi háromoldalú értekezlet elmaradása miatt nem sikerült a tárgyalások menetét kimozdítani, ami a szeparatisták stratégiájának tökéletesen megfelel.⁷ A moldovaiak attól félnek, hogy mivel Moldova és a Dnyeszter-mellék között nincs fegyveres harc és potenciálisan egy fegyveres összetűzés kirobbanásának is minimális a lehetősége, az Unió távol fogja magát tartani a konfliktustól. A Moldovai Köztársaság csak az ENP révén került az EU látókörébe, hisz a programnak köszönhetően az Unió egyre inkább jelen van az országban, de mindezt az elemzők nem tartják elégségesnek. Szerintük nem létezik egy olyan uniós vízió, amely kijelölné pontosan a Moldovai Köztársaság bevonását az európai politikai, gazdasági körforgásba.⁸ Másrészt, a moldovai hatóságok sem tudtak egy határozott és következetes EU-programot felmutatni, így az EU válasza a különböző uniós stratégiákra ugyanolyan kétértelműek, mint az azokban megfogalmazott célok. Azt azért meg kell jegyezni, hogy az ENP miatt megnőtt az EU szerepe a befagyott konfliktus megoldásában, hisz az EU részt vesz a tárgyalási folyamatokban, mint megfigyelő.

Ugyanakkor a konfliktus komoly kihívást jelent a kibővült Európai Uniónak a biztonság területén, hiszen a szeparatista régióban felvirágzott az illegális fegyver-, drog- és emberkereskedelem, a szervezett bűnözés és a csempészet. Látszólag nyugalom van, de a grúziai konfliktust követően megerősödött a félelem a válság valamilyen okból történő eszkalálódása miatt. A Dnyeszter-mellék és Moldova között létrejött ellentét által generált patthelyzetet meg kell oldani – akár külső segítséggel is. A probléma megoldását a Moldovai Köztársaság európaizálódásának támogatásával, az európai normák közelebb hozásával képzelik el.

A moldovai–ukrán EU-s határőrizeti misszió, az EUBAM

A Dnyeszter-mellék az EU, Ukrajna és a Moldovai Köztársaság kapcsolataiban jelentős közös szerepet kap. Az EU számára kényes területet jelent, emiatt határozottabban odafigyelnek a Moldovai Köztársaság és Ukrajna közös, 1222 km-t kitevő határára, főleg annak a 452 km-es Dnyeszteren túli szakaszára, amelyet a Moldovai Köztársaság nem tart az ellenőrzése alatt. Mivel a Moldovai Köztársaság és Ukrajna vezetői nem tudták a határőrizeti kérdést maguk közt megoldani,⁹ az EU határozott fellépése következményeként, 2005. december 7-én az EU, a Moldovai Köztársaság és Ukrajna háromoldalú memorandumot¹⁰ írt alá annak támogatásáról, hogy az Unió a kérdéses határszakaszt állandóan megfigyelje és biztosítsa a moldovai–ukrán határ ellenőrzését. A 2005. december 1-jén megkezdett kétéves, meghosszabbítható mandátumú, a Moldovai Köztársaság és Ukrajna közötti határtámogató misszió, az EUBAM (European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine) a csempészet, ember- és kábítószer-kereskedelem, illetve vámügyi csalások elleni küzdelmet segíti tanácsadással.¹¹ Az EUBAM legutóbb 2008 januárjában tette közzé az addig elért eredményekről szóló beszámolóját.¹² A dokumentum szerint nőtt a dnyeszter-melléki import/export szállítmányok átláthatósága, hatékonyabb lett a határellenőrzés és felügyelet, illetve javultak a moldovai és ukrán határügynökségek közti együttműködések. Ezek a fejlemények mindenképpen azt mutatják, hogy az EU jelenléte, közvetítői szerepe a konfliktusok megoldásában rendkívül fontos nemcsak amiatt, hogy hatással van az országok belső folyamataira, hanem elősegíti mind Ukrajna, mind a Moldovai Köztársaság pozitívabb megítélését is, közelebb hozhatja az európai perspektívát számukra.

Az EU–Moldova kapcsolatok kialakulása. EU–Moldova egyezmények

1991-ben a független Moldovai Köztársaság létrehozta állami intézményeit, komplex reformfolyamatot indított útjára, és újrafogalmazta külkapcsolatait is. Ugyanakkor a nemzetközi szervezeteknek is alkalmazkodniuk kellett a Szovjetunió felbomlása után kialakult helyzethez, így az Európai Közösségnek (az Európai Közösséget az Európai Unió váltotta fel 1993-ban) is: új diplomáciai kapcsolatok létesítése mellett, az Európai Közösség elkötelezte magát az újonnan alakult államok politikai és gazdasági átalakulása mellett. A segélyezés és partnerség elvére épülő együttműködésen alapuló TACIS-program¹³ 1991-es létrehozásakor egyedi volt; később az Európai Unió egyik politikájának részévé vált. Ez a politika a kelet-európai, a kaukázusi és a közép-ázsiai országok politikai és gazdasági fejlődésének támogatására irányult; a kétoldalú kapcsolatokat a Partnerségi és Együttműködési Egyezmények (PCA) révén intézményesítették.

Az EU–Moldova Partnerségi és Együttműködési Egyezmény

Az EU–Moldovai Köztársaság kapcsolatok jogi keretét az 1994 novemberében aláírt és 1998. júliusban hatályba lépett *Partnerségi és Együttműködési Egyezmény (PCA)* határozza meg.¹⁴

A dokumentum az alábbi célkitűzéseket szolgálja:

- megfelelő keretet nyújtson a felek közötti politikai dialógus számára, lehetővé téve a politikai kapcsolatok továbbfejlődését;
- segítse elő a kereskedelmi, befektetési és kiegyensúlyozott gazdasági kapcsolatokat az EU és a Moldovai Köztársaság között, ezáltal támogatva a fenntartható gazdasági fejlődést; a jogi, gazdasági, pénzügyi és kulturális együttműködés alapját biztosítsa;
- segítse elő Moldovának a demokrácia konszolidációja, a gazdaság fejlesztése és a teljes piacgazdaságra való átállás érdekében tett erőfeszítéseit.

A *Partnerségi és Együttműködési Megállapodás* felülírja a Szovjetunióval aláírt megállapodás szigorú gazdasági célkitűzéseit, politikai dimenzióba helyezve a bilaterális együttműködést, hangsúlyozva, hogy a demokrácia, a nemzetközi jog alapelvei és az emberi jogok tiszteletben tartásán alapul a felek bel- és külpolitikája, valamint ez alkotja a PCA alapvető elemét is.

Az *EU–Moldova Partnerségi Együttműködési Egyezményt* 95 oldal és 106 bekezdés alkotja. A dokumentum az alábbi területeken határozza meg a felek közötti együttműködési folyamatokat: politikai párbeszéd; árukereskedelem; üzlet és befektetés; tőke és fizetések; verseny, valamint a szellemi, ipari és kereskedelmi tulajdon védelme és a jogi együttműködés; gazdasági együttműködés; kulturális együttműködés; pénzügyi együttműködés.

A PCA az alábbi három testület létrehozásával intézményesítette az EU és Moldova közötti kapcsolatokat: az *Együttműködési Tanács*, az *Együttműködési Bizottság* és a *Parlamenti Együttműködési Bizottság*.

Az *Együttműködési Tanács* felügyeli a megállapodás végrehajtását, évente egyszer miniszteri szinten ülésezik és megvizsgál minden fontos – a megállapodás keretébe illeszkedő – kérdéses ügyet. Az Együttműködési Tanács egy részét az Európai Tanács és az Európai Bizottság tagjai alkotják, másik részét moldovai kormánytagok.

Az *Együttműködési Bizottság* az Együttműködési Tanácsnak segít kötelezettségeinek ellátásában. Az Együttműködési Bizottságot részben az Európai Tanács képviselői és Európai Bizottsági tagok, másrészt a moldovai kormány – általában magas közalkalmazotti szintű – képviselői alkotják. Az Együttműködési Bizottság feladatai közé tartozik az Együttműködési Tanács üléseinek az előkészítése (84. bek.). Az *EU–Moldova Partnerségi és Együttműködési Egyezmény* hatályba lépése után pár

hónappal az Együtműködési Bizottság az alábbi öt albizottság létrehozását határozta el:

- kereskedelem és befektetés;
- gazdasági és pénzügyek;
- vámok, határok feletti együtműködés, szervezett bűnözés elleni harc;
- közlekedés, telekommunikáció, energia, környezetvédelem, oktatás, szakképzés, tudomány és technológia, kultúra; és
- az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) Kapcsolattartó Csoport.

A *Parlamenti Együtműködési Bizottság* a moldovai és az EP tagok fóruma, ami biztosítja a találkozás és közös eszmecsere lehetőségét. A Parlamenti Együtműködési Bizottság kérhet a megállapodás végrehajtására vonatkozó információkat az Együtműködési Tanácstól, illetve ajánlásokat készíthet számukra szintén a megállapodás végrehajtását illetően (87–89. bek.).

Mivel az *EU–Moldova Partnerségi és Együtműködési Egyezmény* hatályba lépése hosszú időt vett igénybe, a megállapodás egyes részeinek a rendeletei, elsősorban a kereskedelemmel kapcsolatosak, egy 1995. októberben aláírt és 1996. májusban hatályba lépett Moldova–EU köztes megállapodással érvénybe léptek. Az EU annak érdekében, hogy elősegítse a partnerországok számára a Partnerségi és Együtműködési Egyezmények végrehajtását, a már említett TACIS pénzügyi eszköz¹⁵ felhasználásával nyújtott segítséget. Moldova esetében a TACIS Program az alábbi intézkedésekhez nyújtott támogatást: intézményi, jogi és adminisztrációs reformok; a magánszféra és a gazdaság fejlesztése; a politikai átalakulás társadalmi következményeinek az enyhítése, stb.¹⁶

A megkésített hatályba lépésének következtében az Egyezmény által előírt irányított együtműködési terület a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok; a jog és belügyek; a vámok és határok feletti együtműködés; a jogharmonizáció és a Szabadkereskedelmi Egyezmény, az FTA (Free Trade Agreement) létrehozására vonatkozó kivitelezhetőségi tanulmány elkészítésére szorult vissza.¹⁷

2004 és 2007 áprilisában az EU és Moldova további kiegészítő jegyzőkönyvek aláírásával egészítették ki a *Partnerségi és Együtműködési Egyezményt*. Ezek a kiegészítő jegyzőkönyvek kiterjesztették a PCA határozatait az új EU-tagokra is.

Az *Egyezmény* mintegy tízéves működésének vannak pozitív és negatív eredményei is. A pozitív eredmények között megemlítendő a moldovai joggyakorlat bizonyos területeken az európai uniós normákhoz való közelítése, a moldovai árucikkek és szolgáltatások európai piacra való jutásának megkönnyítése, a moldáv jogrendszer és vámok megerősítése stb. A fentiekben említett előrelépések ellenére az *EU–Moldova Partnerségi és Együtműködési Egyezmény* alapvetően nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Közben Moldovának mindössze néhány ösztönző állt a rendelkezésére a PCA végrehajtását illetően, az EU-nak nem volt valódi be-

folyása az együttműködési partnere felett, sem valódi érdeke vagy szándéka arra, hogy aktívan bekapcsolódjon az *Egyezmény* végrehajtási folyamatába. Sőt, mivel a PCA nem állított fel prioritási sorrendet a reformok végrehajtására vonatkozóan, sem objektív mérőket a végrehajtás eredményességének a megítélésére, így az érintett felek képességének és elképzeléseinek vált függvényévé.

Végezetül, noha az *Egyezmény* létrehozását a döntéshozók úgy tekintették, mint a Moldovai Köztársaság fokozatos uniós integrációjának az első lépését, a megállapodás nem irányozza elő az ország várható EU-tagságát, még a távoli jövőben sem. Ennek következtében a *Partnerségi és Együttműködési Egyezmény* kimenetele jelentősen különbözik a közép-kelet-európai országokkal megkötött Társulási Megállapodásokétól.

Az EU–Moldova Cselekvési Terv. Az EUMAP áttekintése

Az *EU–Moldova Cselekvési Tervet*, az EUMAP-et¹⁸ 2005 februárjában írták alá, a második Tarlev-kormány idején, és ugyanazon év áprilisában fogadták el. A dokumentum a partnerségen alapul, és a további EU–Moldova bilaterális kapcsolatok fejlődését szolgálja. A *Cselekvési Terv* hároméves időtartamra szól, és lehetőséget nyújt a Moldovai Köztársaság számára, hogy intenzívebb politikai, biztonsági, gazdasági és kulturális kapcsolatokat hozzon létre az EU-val, valamint megerősítette a határok feletti együttműködést és a közös felelősségvállalást a konfliktusok megelőzésében és megoldásában.¹⁹

A *Cselekvési Terv* elismeri a Moldovai Köztársaság európai törekvéseit,²⁰ hangsúlyozza ugyanakkor, hogy a közeljövőben az *EU–Moldova Partnerségi és Együttműködési Egyezmény* szolgál a két fél közötti együttműködés alapjául. Így az *EU–Moldova Cselekvési Terv* nem helyettesíti, hanem kiegészíti az *Egyezményt*. Ebben a tekintetben a *Cselekvési Terv* nem egy jogi dokumentum, mint a PCA, hanem politikai.

A *Cselekvési Terv* átfogó prioritásokat fogalmaz meg a PCA hatáskörébe illeszkedő területeken. A tíz prioritásból hét az EU és a Moldovai Köztársaság közötti együttműködési folyamat politikai természetére vonatkozik. A *Cselekvési Tervnek* megfelelően a prioritások teljesítésére irányuló folyamat eredményességét a *Partnerségi és Együttműködési Egyezmény* és az Európai Bizottság (EB) által felállított testületek ellenőrzik, illetve félidőben jelentést készítenek az elért eredményekről. A *Cselekvési Terv* előírja, hogy az első értékelés alapján az EU Moldovával közösen áttekinti a *Cselekvési Terv* tartalmát, és dönt a módosításáról, illetve annak meghosszabbításáról. Ennek ellenére, hogy a Bizottság előterjesztette 2006. december 4-én Moldova haladását értékelő félidős jelentését, a *Cselekvési Tervet*, az előírástól eltérően, nem vizsgálták felül. A második értékelő jelentést az EB a *Cselekvési Terv* létrehozását követő három éven belül, 2008. április 3-án terjesztette elő.

A dokumentum²¹ értékeli a Moldovai Köztársaság EUMAP-ben vállalt kötelezettségeinek a végrehajtását a 2006. november 1. és december 31. közé eső időszakban. Az EUMAP-ben foglaltak szerint elismerik, hogy Moldova fejlődést mutatott a legtöbb területen a fenti időszakban: „a 2007-es választások alapvetően jól szervezettek voltak, és a választóknak valódi választási lehetőséget biztosított” valamint, hogy „Moldova jelentős előrehaladást mutatott az intézményes keretek fejlesztése és az engedélyek, bizonyítványok kiadásának területén”, ami lehetővé tette az EU számára, hogy további autonóm kereskedelmi kedvezményeket (Autonomous Trade Preferences) biztosítson Moldovának. A vízumkényszert és az ismételt belépést enyhítő megállapodások hatályba lépése, és Moldova együttműködése az EU Határmenti Együttműködési Programmal (Border Assistance Program) szintén fontos teljesítmény. A jelentés megállapítja, hogy „Moldova olyan ügyekben működött szorosan együtt az EU-val, mint a Dnyeszteren-túli konfliktus kezelése” és hogy „a gazdasági növekedés erőteljes maradt a külső sokk negatív hatásai ellenére is”.

Ugyanakkor a dokumentum hangsúlyozza, hogy a reformok hatékony végrehajtása további kihívást jelent főleg az olyan területeken, mint a bírósági reform, a korrupció elleni harc, a sajtószabadság, az üzleti és befektetői környezet.²²

A moldovai hatóságok kedvezően fogadták a jelentést, noha számos ellenzéki párt, a sajtó független képviselői és a civil szervezetek számára alapul szolgált arra, hogy kemény kritikával illessék azokat a problémákat, amelyekről a bizottsági jelentés említést tesz. A bizottsági jelentés kedvező hangvételét egyes kritikusok azzal magyarázzák, hogy bizonyos geopolitikai és stratégiai elvek készítették Brüsszelt arra, hogy ne tántorítsa el Moldovát, így biztosítva, hogy továbbra is az európai integráció felé vezető útra koncentráljon. Legalábbis erre a következtetésre jutnak a Moldovával szemben tanúsított „puha” magatartás kapcsán, összehasonlítva a Moldovai Köztársaság teljesítményének értékelését más, az ENP-be tartozó ország fejlődésével, valamint figyelembe véve a pozitív kondicionalitás elvét,²³ amit Brüsszel az európai szomszédságpolitika során alkalmaz.

A *Cselekvési Terv* 46 oldalán keresztül 80 célkitűzést és 294 intézkedést fogalmaz meg a következő hét fő területen: politikai párbeszéd és reform; a Dnyeszteren túli konfliktus rendezésére irányuló együttműködés; gazdasági és társadalmi reformok és fejlődés; kereskedelemmel kapcsolatos ügyek, piacszabályozó reform; együttműködés igazság- és belügyekben; közlekedés, energia, telekommunikáció, környezetvédelem és kutatásfejlesztés, innováció, személyközi kapcsolatok.

A fenti célkitűzések és intézkedések nagy része kizárólag a moldovai fél hatáskörébe tartozik, 14 egyértelműen az EU-ra vonatkozik, 40 pedig az EU-ra és Moldovára egyaránt.²⁴ Emiatt néhány megfigyelő úgy véli, hogy a nevével ellentétben, az *EU–Moldova Cselekvési Terv* valójában nem egy bilaterális egyezmény, mivel ebből mindössze néhány kötelezettség vonatkozik az EU-ra.²⁵ Ennek megfelelően a Terv, mint sok más hasonló, az ENP jegyében megkötött dokumentum, nagyban

tükrözi az EU többé-kevésbé önös érdekeit előtérbe helyező, a „központ–periféria” jellegét erőteljesen hangsúlyozó szemléletét.²⁶ Smith megjegyzi, hogy ez alól egyedül az Izraellel megkötött *Cselekvési Terv* jelent kivételt, ami sokkal inkább egy közös cselekvési lista mind az EU, mind pedig Izrael számára. Véleménye szerint az EU szomszédaival szemben tanúsított következetlen bánásmódja csökkenti az európai szomszédságpolitika hitelességét és legitimitását. Mindazonáltal, néhány az *EU–Moldova Cselekvési Terv*ben megfogalmazott célkitűzés és intézkedés esetében nehéz meghatározni, hogy melyik fél felelős végrehajtásukért.²⁷ Továbbá, még, ha egyértelmű is a felelősség kérdése, a dokumentum végrehajtását értékelő pontos teljesítménymérők hiánya miatt nem mindig nyilvánvaló, hogyan értékelik az előremenetelt, és azt is nagyon nehéz kimutatni, hogy egyes intézkedéseket valóban végrehajtottak-e vagy sem.²⁸ Valamint a végrehajtás minősége is többféleképpen értékelhető. Annak ellenére, hogy egyértelmű volt, az *EU–Moldova Cselekvési Terv*et három éven belül végre kell hajtani, nincsenek egyértelmű követelmények az egyes célok és intézkedések végrehajtásának idejét és minőségét illetően. Az EUMAP végrehajtásának értékelése kapcsán, az EU – az EU–Moldova Együttműködési Tanács 2006. április 11-ei, nyolcadik ülésének alkalmával – hangsúlyozta, hogy „Moldovának meg kell kétszereznie a demokratikus reformok végrehajtása érdekében tett erőfeszítéseit olyan döntő fontosságú területeken, mint a sajtószabadság vagy a jogrend, beleértve a bírói függetlenséget is”.²⁹

Mindezek arra engednek következtetni, hogy az *EU–Moldova Cselekvési Terv* nem egy alaposan elkészített dokumentum. Ennek az egyik oka, hogy az ENP *Strategy Paper* elnevezésű dokumentumot, valamint a Moldováról szóló országjelentést³⁰ akkor adták ki, amikor a moldovai *Cselekvési Terv* kidolgozásának utolsó fázisában volt.³¹

A Cselekvési Terv pozitívumai

Az *EU–Moldova Partnerségi és Együttműködési Egyezmény*t és a *Cselekvési Terv*et összehasonlítva megállapítható, hogy mindkettő hasonló elveken alapul, és nem különböznek lényegesen a konkrét megközelítési módokban és eszközökben sem. Továbbá mindkét dokumentum végkicsengése hasonló abban az értelemben, hogy egyik sem nyújt egyértelmű európai perspektívát a Moldovai Köztársaság számára. Ezáltal néhányan arra következtethetnek, hogy az *EU–Moldova Cselekvési Terv* valójában egy „Patyomkin falu” Moldova számára. Mások, például Sergiu Bușca-neanu, szerint az EUMAP minőségi változást hozott a kétoldalú kapcsolatokban, de ez nem azt jelenti, hogy nem lehetne a jó kapcsolatokat továbbfejleszteni.

Mindezek ellenére van néhány feltűnő különbség is. Az Európai Szomszédságpolitika és a *Cselekvési Terv* új fejezetet nyitott az EU és a Moldovai Köztársaság kapcsolataiban: kiszélesítette együttműködési lehetőségeiket; meghatározta és részle-

tezte a felek közötti együttműködés folyamatát; frissítette a párbeszéd területeit; hozzájárult Moldova működőképesebb, láthatóbb és aktívabb részvételét igénylő uniós kapcsolataihoz; több feltételt szabott a politikai párbeszéd és reformok terén, hangsúlyozva a demokratikus átalakulás szükségességét a további együttműködési területek fejlesztésének érdekében, és az európai szomszédság és közelség elvének jegyében egy újfajta térbeli perspektívába helyezte Moldovát.

Moldova számára különös jelentőséggel bír az EU–Moldova Cselekvési Terv külön része, amely a dnyeszter-melléki konfliktus megoldásáról szól. Ebben az EU kötelezettséget vállal a konfliktus megoldásának támogatására az Európai Szomszédságpolitika nyújtotta eszközök segítségével.

Továbbá az *EU–Moldova Cselekvési Terv* egyértelmű említést tesz arról, hogy az ENP új partnerségi együttműködési lehetőségeket biztosít a Moldovai Köztársaság számára. Természetesen az új együttműködési lehetőségek pusztá felsorolása nem jelenti azok hatékony kiaknázását. Néhány eredmény azonban, ami a *Terv* végrehajtásának folyamata közben már teljesült, biztatónak tűnik. Nem kevésbé fontos, hogy a *Cselekvési Terv* úgy jellemezte Moldovát mint nyitottabbat, aktívabbat és felelősségteljesebbet az európai értékek és alapelvek irányában jelentős számú területen.

Végezetül, az európai szomszédságpolitika és a *Cselekvési Terv* finom üzenete a moldovai hatóságok számára röviden így értelmezhető: kizárólag a *Cselekvési Terv* szigorú végrehajtása után került megfontolásra egy újfajta szerződéses viszony. Az *EU–Moldova Cselekvési Terv* felelősségteljes végrehajtása tehát a Moldovai Köztársaság jövőbeni európai sorsának zálogává vált.

Az EUMAP végrehajtásának főbb értékelései

ENP jelentés Moldováról – 2006. december 4.

2006. december 4-én az Európai Bizottság kiadta az első jelentést *Európai szomszédságpolitika jelentés Moldováról* címmel, az EUMAP 2005. február és 2006. november közötti végrehajtását értékelve.³²

A jelentés kiemeli a folyamat főbb eredményeit és a problémákat: a minősítéseket a jelentős, illetve a mérsékelt haladást elért és a „van még mit tenni” kategóriákba sorolja. A jelentősnek és mérsékeltnek ítélt eredmények között az alábbiakat említi: a moldovai–ukrán határ felügyelete; a szegénység csökkentése; a kutatás-fejlesztés és innováció szektor reformja („jó” minősítéssel); az EU-s GSP+ rendszer megszerzése; a szervezett bűnözés és emberkereskedelem terén elért eredmények; Moldova Bolgónai Folyamathoz való csatlakozása (ezt „eredményként” értékelve); együttműködés az EU-val egyes külpolitikai kérdésekben; kedvezőbb befektetői légkör („némi” eredményként elismerve ezen a téren) stb. Ugyanakkor a főbb problémák között, a „van

még mit tenni” kategóriában az alábbiakat említették: a reformokkal kapcsolatosan kidolgozott stratégiákat helytelenül hajtják végre, nem biztosítják a teljes sajtószabadságot, korrupció számos stratégiaileg fontos területet érint, és nehezményezték, hogy a moldovai kormány az üzleti életben túlzott mértékben van jelen.

A moldovai hatóságok számára készített értékelésben az Európai Bizottság relatív elégedettségének adott hangot; az EB összességében kedvező osztályzatot adott Moldovának. Noha a Bizottság nem készítette a Palesztin Hatóság, Jordánia, Izrael, Marokkó, Tunézia és Ukrajna teljesítményét összehasonlító értékelést, az EUMAP végrehajtása terén a Moldovai Köztársaság feltehetően Marokkó és Ukrajna után helyezkedne el,³³ legalábbis az országjelentések konklúzióit összehasonlítva. Ezt támasztja alá az is, hogy az EU utólag 50 millió eurót nyújtott Ukrajnának és Marokkónak az ENP Governance Facility elnevezésű forrása révén (Moldovának viszont nem).

Az EU–Moldova Együttműködési Tanács ülése – 2007. június 19.

Az EU–Moldova Együttműködési Tanács luxemburgi kilencedik ülésén, 2007. június 19-én értékelte az EUMAP végrehajtási folyamatát. Korábbi vélemények alapján várható volt, hogy az EU erősen kritizálni fogja Moldovát az EUMAP keretén belül vállalt kötelezettségeinek a teljesítésében tapasztalt elmaradás miatt. Ezek az előzetes vélemények azonban nem bizonyultak megalapozottaknak. A végrehajtás folyamatát értékelő tárgyalások hangvétele alapvetően visszafogott volt. Vladimir Voronyin moldovai elnök jelenléte a luxemburgi tanácskozáson feltehetően enyhítette az EU-hivatalnokok kritikai hangvételét. Egy másik politikai tényező szintén hozzájárult ahhoz, hogy az EU bürokratái megváltoztassák a fő hangsúlyi pontokat. A Moldovai Köztársaság és Oroszország között a dnyeszter-melléki konfliktust illető titkos megállapodást nem erősítették meg az Együttműködési Tanács ülését megelőzően. Voronyin elnök rábeszélte az európai uniós felet, hogy Oroszországgal nem lehet megállapodást kötni az „5+2” tárgyalási forma keretein kívül, ezzel mintegy garantálva, hogy a Moldovai Köztársaság útja ne vezethessen más irányba, csak az EU felé.

Az Európai Unió Tanácsa a 2007. júniusi EU–Moldova Együttműködési Tanács ülését követően kiadott hivatalos sajtóközleményében az alábbiakat fogalmazta meg: „Az EU ez alkalommal hangsúlyozta, hogy Moldovának meg kell kétszereznie a demokratikus reformok végrehajtása érdekében tett erőfeszítéseit olyan döntőfontosságú területeken, mint az emberi jogok tiszteletben tartása, a sajtószabadság, a jogrend tisztelete, beleértve a bírói függetlenséget. Az átlátható üzleti környezet és a korrupció elleni harc fontosságát szintén hangsúlyozták”.³⁴

A Tanács által kiadott sajtóközleményt összehasonlítva az ENP Moldováról szóló 2006. december 4-i jelentésével, megállapítható, hogy az EU véleménye az EUMAP végrehajtási folyamatának teljesítését illetően lényegesen nem változott a folyamat féléves időtartama alatt.

A civil társadalom értékelése

A moldovai civil társadalom részéről az ADEPT³⁵ és EXPERT-GRUP³⁶ által alapított NGO-konzorcium felügyelte az EUMAP végrehajtási folyamatát. 2005 februárja és 2008 februárja közötti időszakban ezek a civil szervezetek tíz jelentést adtak ki *Euromonitor* névvel, ami Moldova EUMAP végrehajtási folyamatát értékelte tíz döntő fontosságú területen.³⁷

Az ADEPT és az EXPERT-GRUP vizsgálatának az első alapvető konklúziója, hogy egyenlőtlen volt az EUMAP folyamatának végrehajtása. Moldova a gazdasági vállalatok végrehajtását illetően jobb teljesítményt nyújtott. Második általános konklúzióként azt említik, hogy következtelen volt az EUMAP politikai és gazdasági természetű vállalatának a végrehajtása.

A dokumentum politikai oldalát illetően jelentős előrelépésnek tartják Moldova együttműködését az Európai Közösséggel; a központi hatóságok együttműködését a civil társadalommal; és a határellenőrzést – mindezt jelentős mértékben az EUMAP-nak köszönhetően.

Az alábbi területeken némi fejlődést értékelték:

- az EU és Moldova közötti politikai dialógus elősegítése;
- kül- és biztonságpolitikai ügyekben való együttműködés;
- Moldovának az EU határozataihoz való csatlakozása a Közös Kül- és Biztonságpolitika (CFSP) területén;
- a Bel- és Igazságügyek (JHA) területén a vízumkövetelmények enyhítése, a migrációs áramlások ellenőrzésének javítása, a jogszerűtlen bánásmód és kényszerű elhagyás elleni harc terén történt előrelépés.

Egy másik fontos megjegyzés az EUMAP végrehajtását illetően, hogy az a reformfolyamatok területén is egyenlőtlen volt. Az EUMAP politikai vonatkozásában fontos lépésnek tartják az új törvényhozás bevezetését. Ugyanez nem mondható el a törvénykezési eredmények gyakorlatban való alkalmazásáról. Ez nagyrészt megmagyarázza, hogy miért volt jelentéktelen a fejlődés az EUMAP olyan érzékeny „területein”, mint az emberi jogok tiszteletben tartása, a sajtó szabadsága, a bírói testület függetlensége és a korrupció elleni harc.

Az ADEPT és EXPERT-GRUP kiemelt két olyan periódust, amikor a politikai reformok különböző ütemben haladtak. A legjelentékenyebb fejlődés 2007 márciusáig tartott, majd a következő (2007-es) választási kampány során az EUMAP néhány területén visszalépés történt.

A 2007-es választási kampányt a 2005-össel összehasonlítva nem látható fejlődés. A 2005-ös választások főbb problémái a 2007-es választás idejére is érvényben maradtak: a sajtó elfogultsága (egyres jelöltek aránytalanul több lehetőséget kaptak a bemutatkozásra) és sok más szempontból is az egyenlő feltételek biztosításának hiánya a jelöltek számára. A fő különbséget az jelentette, hogy a 2005-ös választásokat

súlyos visszaélések jellemezték, míg 2007-ben csak kisebb horderejű visszaélések történtek, viszont jóval nagyobb számban.³⁸

A politikai reformok lassú üteme a 2007-es helyi és a 2009-es parlamenti választási kampányokat illetően nem sok optimizmusra ad okot a további reformokat illetően, főleg az EUMAP olyan „érzékeny” területein, mint a sajtószabadság és a bíróságok függetlensége. Ezeken a területeken várhatóan a központi hatóságok a kislépések elvét fogják alkalmazni, főleg az új törvényhozás és a formai eljárások területén. Jelentős fejlődés a fent említett érzékeny területeken azért sem valószínű, mert a reformok felgyorsítása veszélyeztetné a kormányzó Kommunista Párt hatalmon maradását.

Az EUMAP gazdaságra vonatkozó részéről elmondható, hogy a legfontosabb eredmény, hogy Moldova csatlakozott a GSP+ rendszerhez³⁹ 2006. január 1-i hatállyal, valamint az ATP-hez (Autonóm Kereskedelmi Preferenciák) 2008. március 1-től. Némi fejlődés tapasztalható az üzleti klíma területén. Az engedélyek és szabályozások nagy száma azonban továbbra is problémát jelent ebben a szektorban.

Az EUMAP által fémjelzett időszakban az EU vált Moldova legfontosabb kereskedelmi partnerévé. Ugyanakkor a kereskedelmi hiány nőtt az EU javára. Sajnálatos módon az EUMAP végrehajtásával párhuzamosan Moldovában nem sikerült csökkenteni a szegénységet. További megoldatlan problémák vannak az egészségügyi előírások, a technikai szabályozások és a konformitási eljárások területén.

Összegzés

Moldovának az Európai Unióval kiépített kapcsolatairól összességében elmondható, hogy az ország fokozatosan úgy alakította ki intézményi rendszerét, hogy azok megfelelő keretet képezzenek egy hatékony és sokoldalú párbeszédre az EU-val.

A tanulmányban külön nincs megemlítve, de hangsúlyozni kell a köztársasági elnök intézményének fontos szerepét Moldova EU-s kapcsolatainak fejlődésében. Vladimir Voronyint 2001-ben választotta meg először a parlament, ő a Moldovai Köztársaság Kommunista Pártja (PCRM) elnöke is és kiemelt jelentőséget tulajdonít a külpolitikának. 2008 februárjában az államfő kiadott rendelete szerint létrehoztak egy külpolitikai és európai integrációs elnöki tanácsadó hivatalt.

A moldovai kormány kiemelten foglalkozik az EU-s kapcsolatok koordinálásával. 2005-től a külügyminiszteri tárcát kiegészítették, és így hivatalos neve is Kül- és Európai Integrációs Minisztériumra változott,⁴⁰ melynek kiemelt feladata Moldova integrációs folyamatának irányítása. Az EU-s kapcsolatok fejlesztése korábban nem szerepelt a prioritások között Moldovában, az akkori külügyminisztériumon belül csak 1997-ben hoztak létre külön egy osztályt erre a területre.

Az EU–Moldova kapcsolatok jövője

Az EU–Moldova kapcsolatok jövőbeli alakulásáról nehéz biztosat mondani, hisz az eddigiek arra utalnak, hogy a megfogalmazott elképzelésekkel, tervekkel kapcsolatos határidők kitolódnak, vagy csak tervek maradnak.

A Partnerségi és Együtműködési Egyezmény (PCA) 2008 júliusában lejárt – így az egyezmény végrehajtására vonatkozó tízéves szakasz lezárult. Ugyanakkor, Chişinău-ban 2007-ben abban reménykedtek, hogy az EU egy új kétoldalú szerződéses kapcsolat életbelépését jelenti be – az Európai Bizottság e helyett a 2007. december 5-én kiadott nyilatkozatában⁴¹ a *Cselekvési Terv* egy évvel való továbbvitelét javasolta ugyanazokkal a teljesítésre váró feltételekkel. Mindez azt jelenti, hogy az EU az EUMAP végrehajtását nem tartotta kielégítőnek. Az, hogy a Bizottság Ukrajna és Izrael esetében is meghosszabbította az ENP Cselekvési Terveket egy évvel, alátámasztja azokat az aggályokat, hogy a Tervek kidolgozásukkor túl magas célokat tűztek ki.

Azt is meg kell említeni, hogy a 2008 első felében a szlovén elnökség egyáltalán nem tett említést az EU–Moldova kapcsolatokról, azok alakulásának jövőjéről, míg Ukrajna esetében hangsúlyozták az Ukrajna és az EU közti tárgyalások befejezését egy megerősített PCA révén.⁴² Moldovában hasonló megerősített *Egyezmény* megkötését remélik, hisz az EU eddig Moldovát és Ukrajnát „egy kalap alá vette”.

A francia elnökség ugyanakkor hangsúlyosabban kívánt foglalkozni az EU–Moldova kapcsolatokkal: értékeli a Moldovai Köztársaság előrelépését az igazságszolgáltatás, a biztonság, a kereskedelem területén. Az október 13-i luxemburgi Európai Tanács ülésén⁴³ a Moldovai Köztársaság és az EU kapcsolataira vonatkozó konklúziók nem tartalmaznak átütő eredményeket: határidő megjelölése nélkül biztosítják arról a feleket, hogy hamarosan újabb egyezményt kötnek, ami ambiciózusabb a PCA-nél. A Tanács közleménye hangsúlyozza, hogy a kétoldalú relációk alakulása függ a Moldovában végrehajtott reformok gyorsaságától és minőségétől. Az EU ugyanakkor elkötelezett a dnyeszter-melléki konfliktus megoldásában az 5+2 típusú tárgyalások révén, hisz az Unió szerint ezek a típusú tárgyalások biztosítják egy tartós megoldáshoz szükséges átláthatóságot és legitimitást.

Dokumentumok

Association for Participatory Democracy, ADEPT, <<http://www.e-democracy.md/>> (2008. november 5.)

Council of the EU: *8th meeting of the EU-Moldova Co-operation Council*, Luxembourg, April 11, 2006. EU Press communiqué. 8271/06 (Presse 102), <http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/89220.pdf> (2008. november 5.)

- Council of the EU: *EU-Moldova Co-operation Council Ninth meeting*, Luxembourg, June 19, 2007, EU Press Communiqué.11009/07 (Presse 143), Council of the EU, <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/94807.pdf> (2008. november 5.)
- Council of the EU: *18-months Programme of the German, Portuguese and Slovenian Presidencies*, December 21, 2006, 17079/06, POLGEN 125, Council of the EU, <http://www.eu2007.de/includes/Download_Dokumente/Trio-Programm/trioenglish.pdf> (2008. november 5)
- Council of the European Union: *Council Conclusions on Republic of Moldova*. Luxembourg, 13 October, 2008. <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/103287.pdf> (2008. november 5.)
- EUBAM Achievements, <<http://www.eubam.org/index.php?action=group&group=3&sid=7dsqzc9da99gzle7yg38osbjiqyp4km>> (2008. november 5.)
- European Commission: *EU-Moldova Action Plan*, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf> (2008. november 5.)
- European Commission: *The EU's Relations with Moldova*, <http://ec.europa.eu/comm/external_relations/moldova/intro/index.htm#tech> (2008. november 5.)
- European Commission, Communication from Commission: *A Strong European Neighborhood Policy*, COM(2007) 774final, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_774_en.pdf> (2008. november 5.)
- European Commission, Partnership and Co-operation Agreement, <<http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=193>> (2008. november 5.)
- European Commission: *ENP Progress Report – Moldova*. COM (2006) 726 final, 4th December 2006. SEC (2006), 1506/2, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1506-2_en.pdf> (2008. november 5.)
- European Commission: *European Neighbourhood Policy Country Report – Moldova*, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/moldova_enp_country_report_2004_en.pdf> (2008. november 5.)
- European Commission: *Progress Report Moldova*. SEC (2008) 399, April 3, 2008: <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_399_en.pdf> (2008. november 5.)
- European Neighborhood Policy (ENP): *European Neighbourhood Strategy Paper*, 12 May, 2004: <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf> (2008. november 5.)
- European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine, EUBAM: *Memorandum*, <http://www.eubam.org/files/09/73/memorandum_of_understanding_en.pdf> (2008. november 5.)
- Expert Grup – Centru Analitic Independent: <<http://www.expert-grup.org/>> (2008. november 5.)

Felhasznált irodalom

- Horváth Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*. (HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2007)
- Institute for Public Policy: *European Strategy of Moldova* (updated version) <<http://www.ipp.md/biblioteca1.php?l=en&id=142>> (2008. november 5.)
- K. E. Smith: The outsiders: The European Neighbourhood Policy. *International Affairs* 81/4, 2005
- Nicu Popescu: *The EU in Moldova – Settling Conflicts in the Neighbourhood*. Occasional Paper 60. (Insitute for Security Studies, Paris, October 2005)
- Oazu Nantoi: Moldovai Köztársaság: Múlt és Jelen. *Az Elemző*, 3. évfolyam/3. szám, 2007. szeptember.

- Sergiu Buşcaneanu: *How Far is the European Neighbourhood Policy a Substantial Offer for Moldova*. (August 2006, Appendix 5, ADEPT), <<http://www.e-democracy.md/files/enp-moldova.pdf>> (2008. november 5.)
- Sergiu Buşcaneanu: Moldova within ENP. First Assessment Report by the European Commission. In: *Governance and Democracy in Moldova*. (# 88, January 1-31, 2007) <<http://www.e-democracy.md/en/comments/political/2007013111/>> (2008. november 5.)
- Valeriu Gheorghiu: *EU-Moldova Action Plan: Negotiations and Implementation*. (Institute for Public Policy) <<http://www.ipp.md/public/biblioteca/92/en/Yerevan272.doc>> (2008. november 5.)
- Valeriu Gheorghiu: *Stabilizarea Republicii Moldova – vecinătate sau asociere la UE*. (Institute for Public Policy) <<http://www.ipp.md/public/biblioteca/94/ro/StabMoldPEV.doc>> (2008. november 5.)

Jegyzetek

- ¹ A tanulmány megírásában moldovai kutatók elemzései, tanácsai segítettek. Köszönet Alexandru Oprunencunak, az Expert-Group és Sergiu Buşcaneanu-nak, az ADEPT elemzőjének, hogy lehetővé tették a témában írt elemzéseik megismerését és felhasználását.
- ² Az Unió a térségre a Nyugat-Balkán terminológiát vezette be, utalván azokra az országokra, amelyek az utolsó bővítési körből kimaradtak, azaz Albánia, Bosznia és Hercegovina, Horvátország, Macedónia, Montenegró és Szerbia (beleértve Koszovót is az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozata értelmében).
- ³ European Neighborhood Policy (ENP); European Neighbourhood Strategy Paper: <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf> (2008. november 5.), 12 May, 2004. Az ENP-be beletartozott Algéria, Belarusz, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Libanon, Líbia, Marokkó, Moldova, a Palesztin Hatóság, Szíria, Tunézia és Ukrajna.
- ⁴ A konfliktusról és Moldova történetéről bővebb áttekintést nyújt Oazu Nantoi írása. Nantoi, Oazu: *Moldovai Köztársaság: múlt és jelen*. Az Elemző, 3. évfolyam/3. szám, 2007. szeptember, 65–85. p.
- ⁵ Popescu, Nicu: *The EU in Moldova – Settling Conflicts in the Neighbourhood*. (Occasional Paper 60, Institute for Security Studies, Paris, October 2005.)
- ⁶ Uo. 8. p.
- ⁷ Bővebben erről a moldovai ADEPT honlapján olvashatunk:
- ⁸ Az ADEPT és az EXPERT-Group elemzői szerint a chişinăui döntéshozók azt várnák el az EU-tól, hogy ellensúlyozza Oroszország szerepét a transznyisztriai konfliktusban.
- ⁹ Oazu Nantoi írásában kiemeli, hogy a határhelyzet „neuralgikus ponttá vált” Ukrajna és Moldova kapcsolataiban, hiszen Ukrajna nem engedélyezte moldovai–ukrán vegyes ellenőrző pontok felállítását a közös határrész Dnyeszteren túli részén.
- ¹⁰ L.: <http://www.eubam.org/files/0-99/73/memorandum_of_understanding_en.pdf> (2008. november 5.)
- ¹¹ Horváth Zoltán: *Kéziköny az Európai Unióról*. (HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2007.)
- ¹² L.: <<http://www.eubam.org/index.php?action=group&group=3&sid=7dsqzcz9da99gzle7yg38osbijqyp4km>> – EUBAM Achievements, January 2008 (2008. november 5.)
- ¹³ TACIS: Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States. EU-támogatások programja az egykori Szovjetunióból kivált, újonnan függetlenné vált államok számára. A TACIS feladatait 2007-től átvette az európai szomszédspolitikai keretében elindított Európai Szomszéd-sági és Partnerségi Eszköz, az ENPI program.

- ¹⁴ Az egyezmény elérhető az Európai Bizottság oldalán: Partnership and Co-operation Agreement, European Commission, <<http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkSpace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=193>> (2008. november 5.)
- ¹⁵ Az Európai Közösség által 1991-ben elindított TACIS program pénzügyi alapú technikai segítséget nyújt 12 kelet-európai, kaukázusi és közép-ázsiai országnak (Örményország, Azerbajdzsán, Belorusz állam, Grúzia, Kazahasztán, Kirgizisztán, Moldávia, Oroszország, Tadzsisztán, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán). A program fő feladatának tűzte ki ezen országok átmeneti fejlődésének az elősegítését. Mongólia szintén részt vett a TACIS programban, de 2003 óta az ALA program tagja lett.
- ¹⁶ L. ezzel kapcsolatban: European Commission: The EU's Relations with Moldova, <http://ec.europa.eu/comm/external_relations/moldova/intro/index.htm#tech> (2008. november 5.)
- ¹⁷ Gheorghiu, Valeriu: European Strategy of Moldova (Institute for Public Policy). <<http://www.ipp.md/biblioteca1.php?l=en&id=142>> (2008. november 5.)
- ¹⁸ European Commission: EU-Moldova Action Plan (EUMAP), <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf> (2008. november 5.)
- ¹⁹ Uo.
- ²⁰ Eddig az európai szomszédságpolitika (ENP) égisze alatt megszületett Cselekvési Tervek közül csak a Moldovával és az Ukrajnával aláírt ismeri el ezen országok európai törekvéseit.
- ²¹ European Commission: Commission Staff Working Document Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007. Progress Report Moldova. (SEC(2008) 399, April 3, 2008, European Commission) <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/proogress2008/sec08_399_en.pdf> (2008. november 5.)
- ²² Uo.
- ²³ Az EU által gyakorolt befolyás szempontjából az országjelentések nagy jelentőséggel bírnak. Az Unió által előírt feltételeknek való megfelelés ugyanis konkrét „jutalommal”, illetve „büntetéssel” jár. Az angol nyelvű szakirodalom ezt a típusú összefüggést a teljesítés és az azt követő jutalom között, illetve a teljesítés hiánya és az azt követő büntetés között kondicionalitásnak hívja. A kondicionalitás használata az Európai Bizottság első országjelentéseiben, illetve az azt követő Európa Tanács-i döntésben valósult meg, a csatlakozási tárgyalások elkezdésére alkalmasnak ítélt országok kapcsán.
- ²⁴ Buşcaneanu, Sergiu: How Far is the European Neighbourhood Policy a Substantial Offer for Moldova. (August 2006, Appendix 5, ADEPT) <<http://www.e-democracy.md/files/enp-moldova.pdf>> (2008. november 5.)
- ²⁵ Gheorghiu, Valeriu: EU-Moldova Action Plan: Negotiations and Implementation. (Institute for Public Policy). <<http://www.ipp.md/public/biblioteca/92/en/Yerevan272.doc>> (2008. november 5.)
- ²⁶ Smith, K. E.: The outsiders: The European Neighbourhood Policy, International Affairs 81/4 (2005): 757–773. p.; Stetter, S.: Theorising the European Neighbourhood Policy: Debordering and Rebordering in the Mediterranean, EU Working Papers RSCAS 34 (2005), European University Institute, Florence.
- ²⁷ L. például: 68., 72–73. sz. célkitűzést.
- ²⁸ Gheorghiu, Valeriu: EU-Moldova Action Plan: Negotiations and Implementation. (Institute for Public Policy). <<http://www.ipp.md/public/biblioteca/92/en/Yerevan272.doc>> (2008. november 5.)
- ²⁹ Council of the EU: 8th meeting of the EU-Moldova Co-operation Council, Luxembourg, April 11, 2006, EU Press communiqué, 8271/06 (Presse 102). <http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/89220.pdf> (2008. november 5.)

- ³⁰ European Commission: European Neighbourhood Policy Country Report – Moldova. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/moldova_enp_country_report_2004_en.pdf> (2008. november 5.)
- ³¹ További részletek: Gheorghiu, Valeriu: EU-Moldova Action Plan: Negotiations and Implementation. (Institute for Public Policy). <<http://www.ipp.md/public/biblioteca/92/en/Yerevan272.doc>> (2008. november 5.), illetve Gheorghiu, Valeriu: Stabilizarea Republicii Moldova – vecinătate sau asociere la UE. (Institute for Public Policy). <<http://www.ipp.md/public/biblioteca/94/ro/StabMoldPEV.doc>>. (2008. november 5.)
- ³² European Commission: ENP Progress Report – Moldova, COM (2006) 726 final, 4th December 2006, SEC (2006), 1506/2: <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1506-2_en.pdf> (2008. november 5.)
- ³³ Bușcaneanu, Sergiu: Moldova within ENP. First assessment report by the European Commission, In: Governance and Democracy in Moldova, # 88, January 1–31, 2007.
- ³⁴ Council of the EU: EU–Moldova Co-operation Council Ninth meeting, Luxembourg, June 19, 2007, EU Press Communiqué, 11009/07 (Presse 143), Council of the EU, <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/94807.pdf> (2008. november 5.)
- ³⁵ Association for Participatory Democracy: <<http://www.e-democracy.md/>> (2008. november 5.)
- ³⁶ EXPERT GRUP – Centru Analitic Independent: <<http://www.expert-grup.org/>> (2008. november 5.)
- ³⁷ ADEPT and EXPERT-GRUP, Euromonitor, # 1-10, ADEPT, <<http://www.e-democracy.md/en/rm-ue>> (2008. november 5.) vagy EXPERT-GRUP,
- ³⁸ A 2005-ös és 2007-es választások elemzése megtalálható az ADEPT honlapján: <<http://www.alegeri2005.md/>> és <<http://www.alegeri.md/2007/>> (2008. november 5.)
- ³⁹ GSP – Generalized System of Preferences (Általános Preferenciális Rendszer).
- ⁴⁰ Government Decision # 1156 of Nov 4, 2005 on approving the Regulation of the Ministry of Foreign Affairs and European Integration, Official monitor, # 151–153/1233 of Nov 11, 2005.
- ⁴¹ <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_774_en.pdf> (2008. november 5.)
- ⁴² Council of the EU: 18-months Programme of the German, Portuguese and Slovenian Presidencies, December 21, 2006. 17079/06, POLGEN 125, Council of the EU <http://www.eu2007.de/includes/Download_Dokumente/Trio-Programm/trioenglish.pdf> (2008. november 5.)
- ⁴³ L.: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/103287.pdf> (2008. november 5.)